

Avatud Majad nr. 38

Barokne Kadriorg

25.05.2018

Grupijuht: Aleksandra Murre, kunstiajaloolane

Ekskursioon saab teoks koostöös Kadrioru Kunstimuseumiga.
NB! Kõigile registreerunud osalejatele ühekordne tasuta
sissepääs Eesti Arhitektuurimuseumi

Barokne Kadriorg – tükikesi Kadrioru ansamblist ja ehitusloost

Kadriorg, mis tänapäeval tähistab ühte Tallinna kesklinna asumit, on algselt rajatud Vene tsaar Peeter I suveresidentsiks, mis lisaks lossile ja regulaariaiale hõlmas ka üle 70-hektarilist maa-ala. Lossi- ja pargiansambel nimetati Peeter I abikaasa Katariina I auks Katharinenthaliks (vene к Екатерининталь). Sealt on pärit ka eestipärane Kadriorg, mis alates 1920. aastatest muutus lossi ja pargi ametlikuks nimetuseks. Kolmesaja-aastase ajaloo jooksul on Kadrioru ilme palju muutunud. On rajatud uusi hooneid, istutatud uusi puid, tekkinud terved uued elukvartalid ja lisandunud uusi kultuurikihte. Vaatamata kõikidele nendele muutustele on Kadrioru südameks ja piirkonna identiteedi alglätteks endiselt suursugune ja põneva ajalooaga lossi- ja pargiansambel.

Koidula tn 23 – tööstushoonest lasteaiani

1875. aasta linnaseaduse järgi võis iga linnakodanik rajada töökoja või manufaktuuri. Üks selliseid oli ka kaupmees Christian Frese asutatud sitsivabrik. Töökojahoone ehitati Katharinenthali maa-alale, mida omanik 1714. aastal tsaar Peeter I-le ei soostunud müüma – tänapäevani ei kuulu see Kadrioru maade hulka; erinevalt ülejäänud pargi alast ei ole see ei looduskaitse- ega muinsuskaitse all. Hoone nurgakivi pandi arvatavasti 1780. aastal. Töökoda tegutses seal vaid lühikest aega, sest seoses tolliseaduse muudatusega, mille järgi tohtis riidekaupu sisse vedada vaid Peterburi ja Riia sadama kaudu, muutus manufaktuuri tegevus kahjumlikuks. Vabrik suleti 1799. aastal ja müüdi oksjonil. 19. sajandi alguses läks krunt Kubermanguvalitsuse Ehituskomiteele, sajandi keskpaigas asus siin aga Mereväeinseneride Komando. Keiser Aleksander II otsusega läks hoone 1863. aastal aadlipreilide Püha Maarja varjupaigale, mis tegutses 1938. aastani, mil hoone anti Riigiparkide Valitsusele ja muudeti koolimajaks. Alates 2017. aastast asub hoones lasteaed.

Kastellaani maja, Roheline aas 3

Oma tänase väljanägemise sai Kadrioru lossivalitsejale ehk kastellaanile ehitatud maja 1835–36. aastal Õueministeeriumi teenistuses töötanud arhitekt A. Šašini projekti järgi. Varem asus lossivalitseja funktsioone täitnud arhitekti elamu Lasnamäe nõlva lähedal, praeguse Mäekalda ja Weizenbergi tänava ristmiku juures. Vana maja lammutati ja uus kastellaani elamu pidi asuma lossi ja slobodaa, kus elasid lossi teenistujad, vahetus läheduses. Hoonetekompleksi kuulus lisaks kesksele kastellaanimajale ka kaks külgmist sümmeetriliselt asetsevat kõrvalhoonet. Vasakpoolne oli määratud pargiaednikele ja parempoolne lossitöölisele. Kolm fassaadiga Rohelise aasa poole pööratud puithoonet jälgendasid arhitektuuriliselt Kadrioru lossi. Arhitektuuris on viiteid lossile aga ka mõisa härrastemajadele, mida rõhutasid majaesise muruplatsi lilleparterid ja ümmarguse alusega purskkaev. Munakivisillutisega sisehoovis paiknesid puust hobusetall, töllakuur, heinaküün, sahver jt abihooned.

Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil haldas maja siseministeerium ja siin elasid riigiteenistujad. 1925. aastal otsustas valitsus kinkida kirjanik ja diplomaat Eduard Vildele (1865–1933) 6-toalise korteri endise kastellaanimaja esimesel korrusel. Riigi kulul teostati majas kapitaalremont ja sisustati populaarse A.M. Lutheri vabriku mööbliga. Eduard Vilde muuseum avati 1946. aastal. Hoones on säilinud mitmed algsed siseuksed, kahel-ahjud, balustraadidega puutrepp jm. Terviklikult säilinud 1920. aastate interjör annab ilmeka sissevaate Eesti 20. sajandi ühe menukama ja mõjukama kirjaniku isiklikku maailma ja ajastusse. Hoone välisfassaad renoveeriti 2015. aastal. Tulekahjus kannatada saanud külgmised hooned restaureeriti 2009. aastal ja need kuuluvad Presidendi kantseleile.

Kadrioru loss, Weizenbergi 37

Põhjasõda (1700–1721) polnud veel lõppenud, kui oma Läänemere-äärsetes vallutustes kindel tsaar Peeter I asus Tallinna lähistelet rajama uut, suurriigile vääriolist suvelossi.

Euroopaliku valitsejana esineda soovinud Peeter rõhutas teadlikult enda ja kogu Venemaa kuulumist Euroopa kultuuriruumi.

Pargiansambli sünnipäevaks loetakse 22. juulit 1718, mil Peeter I käsul alustati Tallinna lähistelet uue euroopaliku suvelossi rajamist. Itaallasest peaarhitekti Nicola Michetti juhendamisel kavandati kolmetasandiline itaaliapärase pargiansambel, kus lossiesine alumine aed paiknes madalamal platool, lossitagune ülemine aed aga kahel astangul (esimesel astangul asus parteritega lilleaed, teisel Miraaži tiik). Iluaia keskmes oli astangu servale paigutatud loss koos kahe tiibhoonega, mille pidulikult kõrge ja uhke esindusfassaad avanes alumise aia poole ning madalam, intiimsem tagafassaad lilleaia poole. Lossi ja regulaarpargi rajamine toimus samaaegselt, nende planeerimisel kasutati erinevatele maadele omaseid barokseid kujundusvõtteid.

Kadrioru lossi ehitamiseks palkas Peeter I meistreid kogu Euroopast. Lisaks itaallasest peaarhitektile Nicola Michettile (1675–1743) töötas siin veel teisigi itaalia, saksa, rootsi ja vene arhitekte ja stukimeistreid. Pärast Michetti naasmist kodumaale jätkas ehitustööde juhatajana Mihhail Zemtsov, hilisem Peterburi peaarhitekt. Töölisbrigaadid telliti Venemaal, raskematel töödel kasutati Tallinna garnisoni sõdureid, aga ka sunnitöölisi. Peaaegu inimtühjas ja sõjast laastatud Tallinnas pidi ennenägematult uhke ja piduliku lossi kerkimine kohalike tagasihoidlike suvemõisate, mere-ranna kivirahnude ja kadakate kõrval mõjuma tõelise imena.

Kadrioru ajaloo uue peatüki alguseks võib pidada aastat 1827. Nagu varemgi, olid muudatused ka seekord seotud valitseja saabumise-ga. Nimelt külastas sel aastal Tallinna keiser Nikolai I, kes pidi oma nõrdimuseks peatuma mitte Peeter I ehitatud keiserlikus lossis, vaid Toompeal, kuna Kadrioru loss oli nii halvast seisus, et selles ei saanud ööbida. Visiidile järgnesid keisri korraldused: anda Paul I ajal Eestimaa tsiviilkuberneri võimu alla läinud loss üle tsaari õukonna ministeeriumi haldus- alasse, alustada koheselt lossi ja pargi parandustöödega ning sisustada loss ja kõrvalhooned kõige vajaliku-ga. 1827–1831 toimunud ümberehitused vastasid tol ajal toimunud muudatustele keiserliku pere ja õukonna elukorral-

duses, kui välisest pompoossusest olulise-maks hakati pidama peresuhteid, tundeid ja looduslähedast eluviisi. Et mereõhku muga-valt nautida, paigaldati rõdule kardinatega varikatus, Lilleaeda viiva piduliku trepi ase-mele ehitati poolümar kinnine veranda, mere-poolsesse tiiba lisati uus trepikoda. Kõik toad möbleeriti uhkelt, ehitati sisse vannitoad, toodi valgusteid, Pärsia vaipu, kunstiteoseid, Kiievi-Mežigorski vabrikust telliti lossi jaoks erilisi portselanserviise ja fajanssnõusid.

Pärast I maailmasõda tegutses lossis Tallinna Eesti Muuseum. 1927. aastaks sai varem peamiselt eesti etnograafilist vanavara kogunud muuseumist Eesti Kunstimuuseum. Seoses Rootsi kuninga Gustav V visiidiga Eestisse 1929. aasta suvel muudeti loss aga riigivanema suveresidentsiks. Üsna pea pärast Konstantin Pätsi võimuletulekut algas lossi ulatuslik ümberehitamine. Kadrioru loss ja selle vahetu ümbrus muutus avalikkusele sule-tuks, kõrgema riigivõimu esindusresidentsiks. Arhitekt Aleksandr Vladovsky projekti järgi ehitati lossile aiapoolse fassaadi juurde uus-baroklikus stiilis banketisaal, talveaed-orkestri-ruum ja väiksem söögisaal. Riigipea erakorter asus parempoolse tiiva kolmandal korrusel (praeguse näituse ruumides), ametlik esindus-kabinet oli peakorruse merepoolsele tiivas, ruumis, kus esialgsete lossikavandite järgi pidi olema Peeter I magamistuba. Ülejäänud toad olid mõeldud kõrgemate külaliste maju-tamiseks ning erinevas stiilis salongideks. Sisustuses püüti rõhutada lossilikkust ja kuu-luvust Euroopa kultuuriruumi, möbleerides ruume mõisatest saadud või Peterburist ostetud stiilse antiikmööbliga. Eesti teemat pidid sisse tooma baltisaksa (Karl Timoleon von Neff, Eugen Dücker, Oscar Hoffmann, Julius Klever jt) ja esimeste rahvuslike kunst-nike (Johann Köler, Amandus Adamson) teosed. 1930. aastate lõpus rajati ka eesti rahvuslikus stiilis interjöörid, mis on säilinud suures osas tänapäevani. Alates 1946. aastast on lossis Eesti Kunstimuuseum – kuni 1992. aastani oli see kunstimuuseumi pea-majaks, alates 2000. aastast – Euroopa ja Vene varasemale kunstile pühendatud Kadri-oru kunstimuuseum.